

ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ РАЙОННИЙ СУД м. ХАРКОВА

ЄДРПОУ 02894036; проспект Перемоги, 52-В, м. Харків, 61202, тел. (057)336-82-70 e-mail
inbox@dg.hr.court.gov.ua

УЗАГАЛЬНЕННЯ

судової практики розгляду кримінальних проваджень про військові та воєнні злочини, передбачені ст. 432,433,434,436-447 (крім ст. 436-1, 436-2, 441, 443, 445, 446) КК України, за 2024 рік

При проведенні аналізу судової практики використовувалися дані, які містяться в автоматизованій системі документообігу суду КП «Д-3».

Період проведення аналізу – 2024 рік.

Загалом у звітному періоді суддями Шевченківського районного суду міста Харкова розглянуто три кримінальні справи про військові та воєнні злочини, які передбачені ст. 432,433,434,436-447 (крім ст. 436-1, 436-2, 441, 443, 445, 446) КК України. Зокрема, всі з таких, розглянуті з ухваленням обвинувального вироку за наслідками судового розгляду кримінальних правопорушень, передбачених статтею 438 Кримінального кодексу України (Воєнні злочини).

Воєнні злочини - це: (1) певна категорія діянь, заборонених міжнародним гуманітарним правом (діяння, що лежать в основі злочину); (2) які відбуваються в контексті збройного конфлікту, який є міжнародним або неміжнародним за своїм характером (контекстуальний елемент).

Наявність збройного конфлікту та зв'язок між конфліктом і діянням, що лежить в основі злочину, є спільними складовими для кожного воєнного злочину: цей аспект відрізняє воєнні злочини від відповідних звичайних (загально кримінальних) правопорушень.

Статтею 438 КК України криміналізовано певні склади воєнних злочинів в Україні та встановлено кримінальну відповідальність за порушення міжнародного гуманітарного права.

При аналізі судової практики розглянутих кримінальних справ вбачається, що судовий розгляд у таких кримінальних провадженнях здійснювався за відсутності обвинувачених (in absentia) та з обов'язковим залученням захисника.

Порядок спеціального досудового розслідування та судового провадження є специфічним, оскільки проводиться без участі обвинуваченого. Повідомлення особи здійснюється з дотриманням певних правил, встановлених процесуальним законом щодо здійснення процедури in absentia.

Верховний Суд неодноразово в своїх рішеннях аналізував порядок спеціального досудового розслідування та судового провадження. Така процедура у кримінальному провадженні є специфічною, оскільки проводиться без участі обвинуваченого, а повідомлення особи здійснюється з дотриманням певних правил передбачених процесуальним законом. Так, законодавець у законі врегулював здійснення процедури in absentia, зокрема, порядок повідомлення особи, яка переховується на тимчасово окупованій території України або на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором.

У справі «Sanader v. Croatia» (рішення від 12 лютого 2015 року, заява № 66408/12) Європейський суд з прав людини зазначив, що провадження, яке відбувається за відсутності обвинуваченого, саме по собі не є несумісним із ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, і ця норма буде порушена лише коли особа, засуджена заочно, згодом не зможе отримати від суду новий розгляд по суті обвинувачення, якщо не було

однозначно встановлено, що вона відмовилася від свого права з'явитися і захищати себе або що він мав намір уникнути суду.

Так, згідно положень ст. 297-1 КПК України спеціальне досудове розслідування (in absentia) здійснюється стосовно одного чи декількох підозрюваних згідно із загальними правилами досудового розслідування, передбаченими цим Кодексом, з урахуванням положень Глави 24-1 цього Кодексу на підставі ухвали слідчого судді у кримінальному провадженні щодо виділеної категорії злочинів, в тому числі й злочину, передбаченого ст. 438 КК України, стосовно підозрюваного, який переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошений у міжнародний розшук.

За приписами ч. 3 ст. 323 КПК судовий розгляд у кримінальному провадженні щодо злочинів, зазначених у ч. 2 ст. 297-1 цього Кодексу, може здійснюватися за відсутності обвинуваченого (in absentia), крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності (спеціальне судове провадження) та/або оголошений в міжнародний розшук.

Повістки про виклик обвинуваченого у разі здійснення спеціального судового провадження надсилаються за останнім відомим місцем його проживання чи перебування, а процесуальні документи, що підлягають врученню обвинуваченому, надсилаються захиснику. Інформація про такі документи та повістки про виклик обвинуваченого обов'язково публікуються у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження згідно з положеннями статті 297-5 цього Кодексу та на офіційному веб-сайті суду.

З моменту опублікування повістки про виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному вебсайті суду обвинувачений вважається належним чином ознайомленим з її змістом.

Відповідно до положень ч. 8 ст. 135 КПК України повістка про виклик особи, стосовно якої існують достатні підстави вважати, що така особа виїхала та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, у випадку обґрунтованої неможливості вручення їй такої повістки згідно з частинами першою, другою, четвертою - сьомою цієї статті, публікується в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора. Особа, зазначена в абзаці першому цієї частини, вважається такою, яка належним чином повідомлена про виклик, з моменту опублікування повістки про її виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора.

Так, у справі № 638/1305/24, провадження № 1-кп/638/1186/24 (вирок від 11.10.2024) судовий розгляд здійснювався відносно громадянина Російської Федерації, за відсутності обвинуваченого ОСОБА_7 (in absentia), обвинувачений показань суду не надавав, жодних клопотань та/або заяв від нього на адресу суду не надходило.

Дане кримінальне провадження здійснювалось за обов'язковою участю захисника, який був забезпечений державою з Регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Луганській та Харківській областях: адвоката ОСОБА_6 (доручення № 027-270008995 від 30.11.2023 року), який був захисником на стадії досудового розслідування, та під час судового розгляду і обізнаний з матеріалами кримінального провадження від початку здійснення спеціального досудового розслідування.

Відповідно до ухвали суду від 25 квітня 2024 вказане кримінальне провадження призначено до судового розгляду та постановлено здійснювати спеціальне судове провадження за обвинуваченням ОСОБА_7 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 438 КК України.

дотримуючись вимог ст. 94 КПК України, за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінивши кожен доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів - з точки зору достатності та взаємозв'язку, вважав, що винуватість обвинуваченого у вчиненні злочину доведена, що ніяк не можна вважати припущенням суду, а є сукупністю вагомих підстав для прийняття відповідного процесуального рішення.

Приймаючи до уваги характер, ступінь тяжкості та суспільну небезпеку скоєного ОСОБА_7 кримінального правопорушення, яке являється злочином проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, порушення законів і звичаїв ведення війни і становить значну суспільну небезпеку з огляду на дику та варварську поведінку обвинуваченого у сучасному світі, що не може мати місця у 21 сторіччі та нівелює, зводить нанівець всі досягнення сучасної цивілізації в області миру та гуманності людства; дані про особу обвинуваченого, який хоча і не притягувався до кримінальної відповідальності і органу досудового розслідування не вдалося здобути даних щодо особи обвинуваченого, але його протиправні дії характеризують його як особу, позбавлену будь-яких моральних принципів, співчуття, совісті й свідчать про ігнорування ним норм не тільки міжнародного права, а й норм людського співжиття, повне знецінення в його свідомості життя інших людей, презирливе ставлення до їх страждань як фізичних, так і моральних; відсутність обставин, які пом'якшують покарання та наявність обтяжуючих покарання обставин, суд дійшов висновку про необхідність призначити обвинуваченому покарання саме у виді позбавлення волі, передбаченому санкцією ч. 2 ст.28, ч. 1 ст.438 КК України, що в даному випадку є необхідним і достатнім для його виправлення та попередження скоєння нових злочинів.

Суд ухвалив ОСОБА_7 визнати винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 438 Кримінального Кодексу України та призначив йому покарання у виді позбавлення волі строком на 10 (десять) років.

Цивільний позов ОСОБА_8 до ОСОБА_7 про відшкодування моральної шкоди, завданої кримінальним правопорушенням - задовольнити.

Стягнути з ОСОБА_7 ІНФОРМАЦІЯ_1, уродження Воронезької області, документованого паспортом Російської Федерації серії 2014 № 809868, виданого 05 листопада 2014 року ОУФМС Кантемирівського району, Воронізької області на користь ОСОБА_8 суму моральної шкоди, завданої йому кримінальним правопорушенням у сумі 1000000 (один мільйон) гривень.

Ухвалою колегії суддів Харківського апеляційного суду від 06 березня 2025 року вирок суду залишено без змін, апеляційну скаргу захисника – без задоволення. Апеляційний суд вважав, що висновки суду про доведеність винуватості ОСОБА_8 у вчиненні ним кримінального правопорушення за обставин, викладених у вирокі, кваліфікація його дій за ч.2 ст.28, ч.1 ст.438 КК України ґрунтується на зібраних у встановленому законом порядку і належним чином досліджених у судовому засіданні доказах та є правильними.

Яких-небудь даних, які б свідчили про необ'єктивність, упередженість органів розслідування або суду, не встановлено.

Істотних порушень норм кримінального процесуального закону, які могли б вплинути на правильність висновків суду і були б підставою для скасування вироку, також не вбачалося.

Покарання ОСОБА_8 призначене відповідно до вимог ст.65 КК України з урахуванням характеру і ступеню тяжкості вчиненого ним кримінального правопорушення та всіх даних про його особу, воно є необхідним і достатнім для його виправлення і попередження нових злочинів.

З аналогічних підстав судом у справі № 638/11302/23 судові провадження у відношенні двох обвинувачених, які згідно вироку від 13 серпня 2024 року, є громадянами РФ, також здійснювалося у формі спеціального судового провадження за обвинуваченням ОСОБА_8,

При цьому повістки про виклик обвинуваченому ОСОБА_7, а також інформацію про процесуальні документи надсилались та публікувались відповідно до вимог ст.323КПК України шляхом опублікування повістки про виклик на офіційному сайті Дзержинського районного суду міста Харкова і в газеті «Урядовий кур'єр», а також шляхом опублікування на офіційному сайті Офісу Генерального прокурора, однак у судові засідання обвинувачений не з'являвся.

Аналіз наявних у матеріалах справи численних документів на підтвердження завчасних належних викликів ОСОБА_7 до слідчого (прокурора) та суду, направлених йому повідомлень з приводу його прав та обов'язків, оголошеної підозри, висунутого обвинувачення та руху спеціального судового провадження свідчить про те, що він мав підстави усвідомлювати, що проти нього розпочато кримінальне провадження, він отримав чи мав би отримати оголошену підозру, відповідні виклики та пред'явлене обвинувачення, мав можливість бути обізнаним із усіма своїми правами, в тому числі, на захист та доступ до правосуддя.

Відтак, держава Україна під контролем сторони захисту та суду використала всі можливості для того, щоб обвинувачений мав право під час судового провадження як мінімум на такі гарантії: а) бути терміново і докладно повідомленою мовою, яку він розуміє, про характер і підставу обвинувачення; б) мати достатній час і можливості для підготовки свого захисту, обрати захисника; в) бути судженим в його присутності і захищати себе особисто або за посередництвом обраного ним захисника, бути повідомленим про це право мати призначеного захисника безоплатно.

Така ситуація узгоджується із взятими на себе зобов'язаннями, яких повинна дотримуватися держава Україна з тим, щоб забезпечити реальне використання права, яке гарантується статтею 6 Європейської Конвенції з прав людини та ст.14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Натомість, ОСОБА_7, скористався своїми правами на власний розсуд за відсутності будь-яких перешкод для їх реалізації на території України та з боку останньої.

Вказані висновки ґрунтуються і на правовій позиції Європейського суду з прав людини (справа «Колоцца проти Італії» від 12.02.1985, «Шомоді проти Італії» від 18.05.2004 та ін.), за якою суд при розгляді справи в порядку спеціального судового провадження зобов'язаний обґрунтувати чи були здійсненні всі можливі, передбачені законом заходи, щодо дотримання прав обвинуваченого на захист та доступ до правосуддя.

Таким чином, суд вважав, що наявні у справі документи свідчать про відмову ОСОБА_7, який у свою чергу повинен був знати про розпочате кримінальне провадження, від здійснення свого права предстати перед судом та захищати себе безпосередньо в суді, а так само свідчить про його наміри на ухилення від кримінальної відповідальності.

Відповідно до ч. 4 ст. 349 КПК України, допит обвинуваченого у судовому засіданні не здійснювався.

Захисник-адвокат ОСОБА_6 у судовому засіданні зазначив, що не мав можливості зв'язатися з обвинуваченим ОСОБА_7 і з'ясувати в нього правову позицію щодо пред'явленого обвинувачення. Захисник обвинуваченого ОСОБА_7 здійснював активні дії, спрямовані на захист обвинуваченого: приймав участь у допиті свідків та дослідженні письмових доказів, виступав у дебатах.

Враховуючи наведене, з урахуванням здійснення у даному кримінальному провадженні спеціального досудового розслідування та спеціального судового провадження, суд вважав, що під час досудового розслідування та судового розгляду вжито достатніх заходів щодо дотримання прав підозрюваного та обвинуваченого ОСОБА_7 на захист та доступ до правосуддя.

При цьому суд зауважив, що всі наведені вжиті заходи вказують на те, що обвинувачений ОСОБА_7 був поінформований належним чином про дати слухання справи, а також дотримані його права на належне представництво у суді.

Суд вважав, що діяння, яке вчинене обвинуваченими, становить серйозне порушення міжнародного гуманітарного права, прокурор надав суду істотні докази та достатні пояснення стосовно обставин порушення законів та звичаїв війни обвинуваченими. Суд,

ОСОБА_9 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 438 КК України.

Суд, за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінивши показання свідків, а також досліджені письмові документи з точки зору належності, допустимості, достовірності та їх сукупність - з точки зору достатності та взаємозв'язку та, враховуючи специфіку спеціального судового провадження (*in absentia*), зберігаючи неупередженість та безсторонність, надавши особливого значення дотриманню прав та законних інтересів обвинуваченого, як учасника кримінального провадження, що здійснювалося за його відсутності, забезпечивши дотримання високих стандартів судового розгляду відповідно до положень ч. 4 ст. 75 Додаткового протоколу I та ст. 6 ЄКПЛ, застосувавши належну правову процедуру в контексті приписів ст. 2 КПК України з дотриманням всіх загальних засад кримінального провадження з урахуванням особливостей, встановлених виключно законом, суд визнав ОСОБА_8, ОСОБА_9 винними у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 438 Кримінального Кодексу України та призначив кожному покарання у виді позбавлення волі строком на 11 (одинадцять) років та стягнув судові витрати на залучення експертів за результатами товарознавчих експертиз з кожного з засуджених на користь держави України.

З вироку колегії суддів від 02 квітня 2024 року (справа № 638/4210/23, провадження № 1-кп/638/744/24) також вбачається, що провадження у справі відносно ОСОБА_7 здійснювалося за його відсутності (*in absentia*) відповідно до ч. 3 ст. 323 КПК України, як спеціальне судове провадження, а тому відповідно до ч. 4 ст. 349 КПК України допит обвинуваченого не здійснювався.

Ухвалюючи рішення щодо проведення спеціального досудового розслідування та проведення розгляду за процедурою *in absentia*, суд виходив із того, що інкримінований обвинуваченому злочин та його поведінка підпадали під вимоги, зазначені у ч. 2 ст. 297-1 КПК України.

Повідомлення про підозру ОСОБА_7 та повістки про його виклик у відповідності до ч. 8 ст. 135 КПК України опубліковані на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора та в газеті «Урядовий кур'єр», здійснено переклад підозри російською мовою.

Повістки про виклик ОСОБА_7 надсилались та публікувались відповідно до вимог КПК України шляхом публікування на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора та на стадії судового розгляду - на офіційному веб-сайті Дзержинського районного суду м. Харкова, а також у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження - у газеті «Урядовий кур'єр» в рубриці «Оголошення». Будь-які клопотання від обвинуваченого на адресу суду не надходили.

Оскільки АТ «Укрпошта» припинено приймання всіх видів міжнародних поштових відправлень призначенням до РФ, суд не мав можливості направити обвинуваченому судові повістки поштовим зв'язком за місцем його проживання та/або місцем постійної дислокації військової частини, де він проходить військову службу. Дані щодо адрес електронної пошти, інші дійсні засоби зв'язку з обвинуваченим під час досудового слідства та судового розгляду не встановлені.

Після постановлення ухвали, якою надано дозвіл на здійснення спеціального досудового розслідування стосовно ОСОБА_7 відповідно до вимог ч. 4 ст. 46 КПК України, ст. 42 КПК України, п. 8 ч. 2 ст. 52 КПК України та ч. 2 ст. 297-5 КПК України реалізацію прав підозрюваного (обвинуваченого) здійснював його захисник, який отримував необхідні процесуальні документи, знайомився з матеріалами кримінального провадження.

Суд вважав, що діяння, які вчинені обвинуваченим, становлять серйозне порушення міжнародного гуманітарного права, прокурор надав суду істотні докази та достатні пояснення стосовно обставин порушення законів та звичаїв війни обвинуваченим, суд, дотримуючись вимог ст. 94 КПК України, за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин

кримінального провадження, керуючись законом, вважав, що винуватість обвинуваченого у вчиненні злочину доведена поза розумним сумнівом, що ніяк не можна вважати припущенням суду, а є сукупністю вагомих підстав для прийняття відповідного процесуального рішення. ОСОБА_7 судом визнано винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 438 КК України, та призначено йому покарання у виді 15 (п'ятнадцяти) років позбавлення волі, стягнуто з обвинуваченого на користь держави процесуальні витрати на проведення експертиз, частково задоволено цивільний позов потерпілої.

Щодо пропозиції стосовно удосконалення законодавства, правозастосовної практики та наявності проблемних питань, вважаємо необхідним зазначити наступне.

Так, відповідно до ч. 8 ст. 135 КПК України, повістка про виклик особи, стосовно якої існують достатні підстави вважати, що така особа виїхала та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, у випадку обґрунтованої неможливості вручення їй такої повістки згідно з частинами першою, другою, четвертою - сьомою цієї статті, публікується в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора.

Згідно з положеннями абз. 1 ч. 3 ст. 323 КПК України, судовий розгляд у кримінальному провадженні щодо злочинів, зазначених у частині другій статті 297¹ цього Кодексу, може здійснюватися за відсутності обвинуваченого (*in absentia*), крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності (спеціальне судове провадження) та/або оголошений в міжнародний розшук.

Абзацом 6 ч. 3 ст. 323 КПК України встановлено, що повістки про виклик обвинуваченого у разі здійснення спеціального судового провадження надсилаються за останнім відомим місцем його проживання чи перебування, а процесуальні документи, що підлягають врученню обвинуваченому, надсилаються захиснику. Інформація про такі документи та повістки про виклик обвинуваченого обов'язково публікуються у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження згідно з положеннями статті 297⁵ цього Кодексу та на офіційному веб-сайті суду. З моменту опублікування повістки про виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті суду обвинувачений вважається належним чином ознайомленим з її змістом.

З аналізу вищенаведених норм КПК України вбачається, що закон містить прогалину в частині порядку виклику обвинуваченого, стосовно якого здійснювалося спеціальне досудове розслідування, у підготовче судове засідання до прийняття судом рішення про здійснення судового розгляду за відсутності обвинуваченого (*in absentia*).

На практиці суди застосовують різні форми виклику, а саме: 1) направлення повістки за останньою відомою адресою обвинуваченого, якщо таке знаходиться не на окупованій території України та не на території держави-агресора; 2) публікація повістки в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора; 3) публікація повістки в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті суду.

З метою запровадження єдиного підходу до порядку виклику в підготовче судове засідання обвинуваченого, щодо якого здійснювалося спеціальне досудове розслідування, вбачається за необхідне врегулювання даного питання на законодавчому рівні.

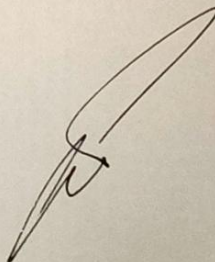
Крім цього, виникають труднощі при вирішенні питання щодо можливості призначення спеціального судового розгляду за відсутності обвинуваченого, оскільки органами досудового слідства не завжди надаються беззаперечні докази того, що обвинувачений знаходиться на тимчасово окупованій території України або на території держави-агресора. У міжнародний розшук таких осіб здебільшого не оголошують, мотивуючи це тим, що Інтерпол у кримінальних провадженнях за воєнними злочинами не приймає такі постанови до виконання.

При цьому, особа вважається оголошеною у міжнародний розшук з дати прийняття слідчим відповідної постанови і подальше виконання такого рішення не впливає на її статус.

Отже, слід орієнтувати органи досудового слідства при зверненні із клопотаннями про здійснення спеціального судового розгляду за відсутності обвинуваченого, долучати належні докази перебування обвинуваченої особи на тимчасово окупованій території України або на території держави-агресора, а, у разі наявності підстав, оголошувати таких осіб у міжнародний розшук.

Додаток: копії вироків у кримінальних провадженнях (справи № 638/1305/24, № 638/11302/23, № 638/4210/23 на 15 арк.

Заступник голови
Шевченківського районного суду
м. Харкова

Євген НЕВЕНІЩИН